

חמדות גזוזות ופנינים יקרים מענטי הצדיקים ופעולתם הליכותיהם בקודש ורום מעלתם של מרנן תלמידי הבעש"ט זי"ע וממשיכי דרכם אוצר בלום וכלי מלא ברכה מסודר וערוך מתוך שיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

אורה

לעצמך

הרה"ק רבי מרדכי מקרעמניץ זי"ע
 יומא דהילולא:
 י"ג תמוז שנת תק"פ

ומנהיג, ביודעם כי נתלים הם באילנא רברבא. מקרוב ומרחוק, ממזרח ומערב, בתוך המדינה ומחוצה לה, נהרו המונים לפתחו ושיחרו לראות פניו הקדושות. ביניהם פרחי חסידים שביקשו לחזות בעבודת קדשו, פשוטי עם שחילו פניו בבקשה להיפקד בדבר ישועה ורחמים ואף אדמו"רים חשובים ומנהיגי עדות הועידו פניהם אליו, לאחר שעמדו על טיבו של הרב הדומה למלאך.

אולם לא רק במקהלות החסידים יצא שמו, אלא אף בקרב אלה שלא נמנו על עדת החסידים נודע כאיש רם המתנשא משכמו ומעלה מכל העם. ברבות הימים זכה אף לעמוד בקשרי חיתון עם הגה"ק ר' אפרים זלמן מרגליות, מהבולטים שבחכמי הקלויז' הידוע בברוד ומגדולי וראשי הפוסקים בדורו.

עבודת התפילה

אחת המעלות בהן נתייחד רבנו ביותר, היא עבודת התפילה אשר היתה נר לרגליו והיה ניכר בחוש בעת שהיה מתפלל, כי הוא אינו חש כל קשר לעולם הזה וכל כולו נתון בשרעפי קודש ומצוי בעולמות נשגבים. כחלק מעבודתו זו, ועל סמך המסורת אותה קיבל מאביו הקדוש בירושה מרנן הבעל שם טוב, ייסד נוסח תפילה ואף חיבר סידור מיוחד בשם 'תפילה ישראל', המושתת על כוונות האריז"ל ומכוון לצינורות השפע על פי תורת האמת ופנימיות הקבלה. סידור זה נדפס ויצא לאור בעיר ראדוויל בשנת תק"פ, ונודע בשמו 'סידור ברדיטשוב'.

מורשתו וממשיכי דרכו

מהגדולים והחשובים שבמנהיגי החסידות ראו עצמם תלמידים מובהקים לרבנו. בין אלה ניתן למנות את הרה"ק ר' אברהם דוב מאוריטש בעל 'בת עין', וכך גם הרה"ק ר' ישעיהו שור רבה של יאשי, אשר עדות אודות מידת החשיבות שהעניק לכך ניתן לראות בעובדה שבן תלמידו - הרה"ק ר' אליעזר זוסיא מסקולען החשיב עצמו כדור חמישי למרן הבעל שם טוב, דרך אביו שהיה תלמיד הרה"ק ר' ישעיהו שור, תלמידו של רבנו שהיה בן לאביו - מבני החבריא קדישא תלמידי הבעש"ט.

הרה"ק ר' מאיר'ל מפרמישלאן אף הוא ראה ברבנו את רבו המובהק והתבטל כלפיו לחלוטין, ועד כדי כך גדולה היתה הערצתו לרבנו זה, שהורה לאחיינו הרה"ק ר' ישכר בער מנדבורנה לקרוא לבנו הרה"ק ר' מרדכי מנדבורנה על שמו. כמו כן, גם הרה"ק ר' נתן מברסלב, גדול תלמידי הרה"ק ר' נחמן מברסלב, החל את התקרבותו לדרך החסידות כשהוא מסתופף אצל רבנו.

ביום י"ג תמוז שנת תק"פ נתבקש רבנו לישיבה של מעלה, ועל מקום קבורתו אשר הפך לכתובת לכל הזקוק לישועה נחקק שנסתלק בשנת 'ומ'רדכי יצא' ל'פניי המילך'.

'חמשה ארזים נטעתי בישראל' התבטא בלשון קדשו הרה"ק המגיד ר' יחיאל מיכל מזלאטשוב אודות חמשת בניו הקדושים, 'נטיעות טובות שעוד יאירו את העולם, והרי הם כנגד חמשה חומשי תורה!'

בהתאם לאמרה זו, אודות בן זקוניו, הלא הוא הרה"ק ר' מרדכי מקרעמניץ, התבטא אביו הקדוש כי הוא כנגד ספר דברים - משנה תורה, ולא בכדי נתכנה בן זקוניו על ידו בתואר 'משנה למלאך', על משקל הפסוק (אסתר י ג): 'פי מְרַדְכִי הַיְיְהוּדִי מִשְׁנֵה לְמֶלֶךְ'.

זקנו הרה"ק ר' יצחק מדרוהוביטש עוד הסתופף בצל מר אור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש, וכך גם אביו זכה להימנות על בני החבריא קדישא תלמידי הבעש"ט, ולא פלא שבבוא העת, בשנת תק"ו בערך, כשירדה נשמתו לעולם בבית קדוש זה האירה לידתו באור יקרות.

איש יהודי ושמו מרדכי

בן של קדושים היה, אך ייחוס לו משלו. ייחוס עצמי שניכר היה כבר מינקותו וככל שחלף הזמן רק הלך והתפתח. מאז היותו פעוט רך ניכר הילד במעלליו, חוט של חסד משוך על פניו ומעיניו ניבטת יראה טהורה, לצד חשקת התורה שפיעמה בו בעוז והשגות בעבודת התפילה שאף לאדם בוגר מן היישוב אין חלק בהן.

ואם בילדותו עשה הילד חיל, הרי שכשצמח והיה לנער הוסיף והרבה חיילים בעבודת הבורא והיה לבן עלייה של ממש, תלמיד חכם מופלג וירא שמים מרבים עליו הצביעו הכל ואמרו: 'ראו נא, זרע ברך השם!' ואף גדולי הדור עמדו נפעמים, נדהמים לנוכח התופעה האנושית, וקראו אחריו כולם כאחד: 'מקודש מקודש'.

בכל הנהגותיו והליכותיו, כמו נחוש היה לקדש שם שמים בכל אשר יפנה, הביא לידי ביטוי באופן נפלא ומיוחד במינו את לשון הפסוק: (אסתר ב ה) "איש יהודי... ושמו מְרַדְכִי". כי אכן, יהודי היה בכל מאודו, מהותו והווייתו, חרד למצות בוראו ומקדש שמו יתברך בכל דרכיו.

כי האיש מרדכי הולך וגדול

בהגיעו לפרק האיש מקדש, בהיותו נודע כבן עלייה, נלקח אחר כבוד כחתן לבתו של הרה"ק ר' אליעזר מלמד מקולבסוב [ויש אומרים שנישא לתלמיד אביו הרה"ק ר' לייבוש מגורדיסק].

לאחר נישואיו המשיך בעבודת קדשו וטיפח את קומתו הרוחנית עד שהיה כאחד הקדושים אשר בארץ, רבות בשל קשרו האיתן ודבקו ללא שיוך ברבו המובהק הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק.

אך מתבקש היה כי בשעה שנתבקש אביו הקדוש לישיבה של מעלה, ביום כ"ה אלול תקמ"ה, נתנו חסידים ואנשי מעשה את עיניהם בבנו יקירו שעוד בחייו הכביר והפליא האב בגדלותו הנשגבה, והעמידוהו על ראשם כרועה

והיה כנגן המנגן - ותהי עליו יד ה'

בר אוריין ובר אבהן היה הרה"ק ר' אהרן מפלשטין, נכד הרה"ק ר' צבי אריה מאליק וחתן הרה"ק ר' אברהם מסטרעטין. משכספה נפשו לעלות ולחונן עפר ציון, כיתת רגליו אצל גדולי ישראל, להיפרד מהם טרם צאתו לדרכו, וכך עשה את דרכו ללמברג, שם כיהן כמרא דאתרא גאון ישראל הגה"ק ר' יוסף שאול נתנון בעל 'שואל ומשיב'.

אך הציג פניו בפני ר' יוסף שאול, והוא מצדו עמד בו במקום על טיבו. 'ניכר עליכם שמגזע קדוש אתם, מענף חסידי רם מעלה' פנה אליו במפתיע, 'אמרו נא,

מנין כור מחצבתכם? בהיותו אכן רם היחס, ציין כי הוא נמנה על צאצאי הרה"ק ר' מרדכי מקרעמניץ.

שמע ר' יוסף שאול, פניו מלאו הערכה וגעגוע והוא התבטא: 'דע לך, כי את כל ההתנגדות שהיתה בלבי מקדם לדרך החסידות בכלל ולחסידים ואדמו"רים בפרט - עקר זקנכם הקדוש!'

וכך סיפר: עילוי מופלג היה הגאון ר' יוסף שאול, ואת שנות צעירותו העביי בלימוד התורה בחשק רב ותון שהוא ממית עצמו באהל, כשהוא קובע את חוק לימודיו בחברותא עם גיסו הגאון ר' מרדכי זאב איטינגא,

חברותא שהצמיחה מקרבה את אחד החיבורים הנחשבים והגאוניים שהיו לעם ישראל: 'מגן גבורים'. באותם ימים התפשטה תורת החסידות וכבשה חלקה אחר חלקה, סוחפת אחריה את טובי הצעירים וסופחת לקרבה את הלמדנים והעמקנים שבחבורה, אשר מצאו נוחם לנשמתם והרוו את צמאונם בטללי תחיה מהנהר היוצא מעדן - מבית מדרשו של מרן אור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש ותלמידי לדורות.

בעיני ר' יוסף שאול, אשר קנה את משנתם הסודרה של אבותיו גדולי התורה שהיו חרדים מכל שינוי במתכונת היהדות המוכרת וחששו מכל חידוש שהוא, היתה תופעה זו לצנינים. מנקודת מבטו, לא עלתה

תורת החסידות בקנה אחד עם לימוד התורה כפי שנמסרה מדורות, והוא חרד לגורלם הרוחני של צעירי הצאן אשר נהו בהמוניהם אחר הדרך החדשה שלא שערה אבותיהם.

כשכל כוונתו לשם שמים, ראה הוא לנכון לעמוד בפרץ כנגד מה שנתפס בעיניו כפרצה חמורה שאין כדוגמתה, והחליט לפעול בשני מישורים במקביל.

בראש ובראשונה בחר להפיץ את אור התורה הקדושה בידיעה, עמוקות ופולפול בכל מקום, ולשם כך ייסד שיעורי תורה ללמדנים כמו לבעלי בתים, לאברכים ולבחורים, כשהוא מעודד בכל דרך את כלל הסורים למשמעתו והמסתופפים בצלו להשתתף באותם שיעורים ולהרבות חיילים בתורה, כשמטרתו להנעים ולהמתיק עליהם את התורה ובכך להרחיק מלרעות 'בשדות זרים' כפי שהתייחס לדרך החסידות. במקביל, כוחו היה בפיו, ובמתק שפתי וכושרו הרב בכל הזדמנות נאומים חוצבי לבבות נגד דרך החסידות, תורתו וערכיה, מנהיגיה ואנשיה, כשהוא מכביר בטיעונים כבדי משקל על החובה להתרחק עד הקצה מלהסתפח לעדה זו.

התבונן ר' יוסף שאול סביבו, נוכח לראות כיצד מלאים השיעורים שייסד בצורבים מחוננים ולמדנים בעלי שם, בעלי בתים ופשוטי עם, והסיק בפשטות כי יש שכל לעמלו ותוצאה לפעילותו הבלתי נלאית. את 'נגע החסידות', כך הניח, הצליח לבער מהמחנה הקרוב אליו, קול התורה ברמה נשמע ומלאה הארץ דעה את ה'.

והיה היום, והנה נודע לר' יוסף שאול כי אחד ממנהיגי החסידות הבולטים, הלא הוא **רבנו הרה"ק ר' מרדכי מקרעמניץ** עומד לפקוד את העיר ואף לשבות בה את שבתו.

בגודל בטחונו כי הצליח זה מכבר להניא את בני עירו מלנהות אחר דרך החסידות, כלל לא העסיק אותו הביקור המדובר, בהיותו סמוך ובטוח כי אין כלל סיכוי שאי-מי מתושבי העיר יפקוד את מעון הצדיק או יתייצב בקרבתו. אף לא טרח לברר היכן מתעתד הצדיק לערוך את תפילותיו ושלחנו הטהור, והביקור כלל לא טרח את מנוחתו.

עד כמה רבה היתה הפתעתו, כשכא בשערי בית הכנסת המרכזי שבעיר לתפילה בכניסת השבת, והנה בית הכנסת ריק מאין אדם, מלבד שלשה אנשים בודדים שישבו בפאתי בית הכנסת וכמותו - הביטו סביבם בתימהון ותהו לפשר היעדרות הציבור.

'שמה תקלה אירעה בבית המרחץ העירוני?' העלה סברא בלבו, 'או אולי דבר מה אחר מונע מהמתפללים לבוא'. בהשערות מעין אלו הרגיע את תמיחתו, ועדיין לא מצאה הדאגה מקום בלבו. 'ודאי רק עיכוב הוא, ובקורב יבואו כולם' היה בטוח. רק כשחלפה שעה נוכח לראות כי לא חל שינוי במצב, ואך בקושי הצליח לגייס מניין תפילת ליל שבת, כשתיכף לאחריה מיהר לברר את העניין.

אך הסתיימה התפילה, ור' יוסף שאול אף אל הרחוב ועצר עובר אורח ממכריו, תוהה בפניו לפשר הדבר. הלה, מבטו תמה על כך שר' יוסף שאול אינו מודע לכך, ציין כדבר פשוט שמרבית בני העיר השתתפו בתפילת ליל שבת עם לא אחר מאשר האורח, המנהיג החסיד ר' מרדכי מקרעמניץ.

חרד ר' יוסף שאול לשמע הדבר, צלו אוזניו ובעתה של ממש אצהו בו לנכח 'הפרצה החמורה', אולם תיכף הניף בידו לביטול. 'אה, ודאי, נימק לעצמו בטוב טעם, אין ספק כי הלכו כולם לחקור אחר התופעה המוזרה, לתהות על קנקנו של האורח'. הוא שכנע את עצמו כי ודאי נוכחו כולם לראות עד כמה אין ממש בחסידות, ואדרבה מחו יבואו בהמוניהם כשרגש בוחה לחרטה אופף אותם על כסילותה. אמש כך למחרת, והיה במוקד יום השבת, ובית הכנסת שתמיד הומה היה מתמללם, ריק מממדי. למען האמת, ריק לחלוטין, כתמול כן היום, כשהפעם נעדרו אף אותם בודדים שהיו בו בליל שבת. כעת כבר קנתה הדאגה שביה בלבו, ולאחר שהצליח לקושש קומץ מתפללים להשלמת המנין ניגש להתפלל כמנהגו,

כשהוא טרוד כולו בחידת התרוקנות בית הכנסת. לאחר התפילה, נשאו אותו רגליו כמו מאלהין אל בית מדרשו של הרבי, מבקש לחזות במרחש ולהבין במה דברים אמורים ומה סוד כח המשיכה של הרבי.

אך בא בשערי בית המדרש, והנה בא לאוזנו קול ערב ונעים עד מאד, נישא ברמה כקולו של כינור ומרטיט כל לב, חודר למעמקי הנפש ובוקע כל מיחצה. הביט אנה ואנה, וסביבו ייהום הסער. ציבור עצום מתנועע ברגש, משתפך בלהט סוחף, ומעל הכל נישא קול שאגת הרבי, משוע ועמתחן, ממים ומתוק כאחד. והנגינה, אוי הנגינה... שבתה את לבו של ר' יוסף שאול ומשכה אותו בכחבלי קסם הישר אל מקומו של הרבי, העומד ומשורר בנעימה ענוגה שאין כמותה. והרי ידוע שהתבטא הרה"ק בעל 'אוהב ישראל' מאפסא אודות רבנו, כי נשמתו הקדושה חצובה מהיכל הנגינה. אך לא איש כר' יוסף שאול נתנון ילך שבי אחר להטוטי גרש כלה ואחרים, ולא הוא שיבטל וענת דעת תורה רק מפני שלבו כליב באווירה הקסומה. 'ודאי מחביא הוא, הרבי הליה', הניח בלבו כדבר פשוט, 'כלי נגינה כלשהו תחת טליתו. ואז אבוי, הרי מחלל הוא את השבת רח"ל, וכל הציבור הולך שולל אחריו ומאמין לתומו כי קדושת רבם ומעלתו הנשגבה היא שמושכת את לבם כאיילים!'

קרב אפוא אל מקומו של הרבי, צעד אחר צעד, תר אחר כלי הנגינה המפלייל, והנה ניצב הוא ממש שם, על ידו. הציץ מתחת טליתו, והמחזה המפעים נגלה לעיניו במלוא הדרתו.

הרבי הקדוש ר' מרדכי מקרעמניץ ניצב שם, ידו חפה מכל כלי ורק נשמתו נישאת אל על, כמה ונכספת לאלוהים, והוא עומד ומרנן, משורר ומפזם בהמיה מלאת געגועים בשבת חי'.

ראה ר' יוסף שאול, ונפל תחתיו מתעלף. רק בחלוף זמן מה התאושש מעלפונו, קם ויצא בלאט מבית הכנסת ועשה את דרכו לביתו על מנת לסעוד את סעודת יום השבת, במשך כל הסעודה עמדה נגד עיניו דמותו המאירה של רבנו, רוחו הסוערת שלא ידעה מנוח בתפילה הזכה כל כך, השלהבת האנושית הידועה שזוה עתה ראה.

לקראת דמדומי ערב, בשעת סעודה שלישית וכשהחשיכה שולטת בבית מדרשו של הרבי, נכנס ר' יוסף שאול בצעדים כושלים, כשהוא מנצל את השעה בה לא ישמו לב לנוכחותו ולא ייאלץ לנמק את עצמו על העבר, ההווה ומה שאירע ביניהם והביא לשינוי כה עמוק בתפיסתו.

הרבי הקדוש היה באותה שעה בעיצומה של אמירת דברי תורתו, אולם על אף החשיכה ולמרות שמשוכנע היה ר' יוסף שאול כי איש לא ראה בבואו, ברגע בו הציג את כף רגלו בבית המדרש נדם קולו של הרבי. רק כעבור רגעים ארוכים של דממה ממושכת, נוקבת, פתח הרבי שוב את פיו.

בדבריו הביא את דברי דוד המלך עליו השלום בתהלים (קז כג-כד): **'יְיָדִי הִנֵּן בְּאֲזִינֹת עֵשִׂי מְלֹאכָה בְּמִים רַבִּים. הִמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי ה' וְנִפְלְאוּתָיו בְּמִצְוָה. וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סֶעֱרָה וַתְּרֹמֵם גְּלוֹי. יַעֲלוּ שְׁמַיִם יָרְדוּ תְהוֹמוֹת וַיִּפְשֵׁם בְּרִעָה תִתְמוּגָג. יְחֻגּוּ וַיִּנְעוּ לִשְׂכוֹר וְכָל חֲקָמָתָם תִּתְבַּלַּע.'**

וכך פירש: 'יורדי הים באניות', בא הדבר לרמז לאותם למדנים ותלמידי חכמים הנמשלים לאניות' בשל גודל האני' שלהם. חושבים הם 'אני ואפסי עוד' ובטוחים בעצמם, משוכנעים כי רק כוחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה.

אלה הלמדנים, המשיך הרבי והטעים, 'המה ראו מעשה ה', יכולים הם אכן לראות את מעשי הבורא יתברך, וזאת בכח עינם ועימם בתורה הקדושה. אולם אוי לכלימה, באשר 'ויאמר' - כשאוטרים הם איזה חידוש עמוק, אזי 'ייעמד רוח סערה ותרום גליו', מעמידים הם עצמם בקומה זקופה ובגאוה גדולה, כרוח סערה וכגלי הים המתנשאים לגובה.

סבורים הם אותם אנשים כי אין מי שידמה או ישווה להם ולגדולתם, סבורים הם כי הם בבחינת 'יעלו שמים' בדרגתם ומעלתם, אך לאמתו של דבר

אינם אלא בבחינת 'ירדו תהומות' ואין כל עמלם שווה מאומה. ולא זו בלבד, אלא סופם שתאבד מהם חכמתם, כפי שמסיים דוד המלך: 'יחוגו וינועו כשיכור וכל חכמתם תבלע'. וכשם שאמר האמורא רבי בנאה (תענית ז): שכל העוסק בתורה לשמה - תורתו נעשית לו סם חיים, והעוסק בה שלא לשמה הרי היא נעשית לו ח"ו סם המוות.

זאת סיים הרבי את דבריו הנוקבים, ולא יסף. 'מבין אתה', סיים ר' יוסף שאול את סיפורו באוזני ר' אהרן, 'ביודעי ומכירי את תושבי עירי, יודע אני נאמנה כי לא היה בתוכם אף לא אחד מלבדי שזכה להיות מירדי ים החכמה. ואילו אותי לא ראה הרבי, שהרי החשיכה שלטה בכל. **אין זו אלא רוח הקודש גלויה!**

סיים הגאון ואמר: 'בדיבוריו הקדושים צחצח וקנן הקדוש את נשמתו והסיר ממנה כל סיג וזכר להתנגדות שהיתה בו לחסידות, עד שהיית לבריה חרשה ממש! ומני אותו יום והלאה, לא רק שלא דיברתי סרה על עדת החסידים ולא הסתתי נגדם, אלא שאף מנעתי מאחרים לעשות זאת ומחיתי בכל תוקף בכל אחד המהין לפתוח פיו נגדם. ומאז דרשתי אך טובתם כל הימים!'

פנינים מתורתו

נפוץ ורווח היה בשנים עברו, המשקה המכונה 'מעד'. בתהליך ממושך היו מתסיסים דבש עד ליצירת אלכוהול, תוך מזיגה עדינה של מים במינון הנכון. התוצר הסופי, במידה והיה נעשה כראוי, היתה עולה על שלחן מלכים, מאן מלכי רבנו, והיה זה אחד מהמשקאות המצויים ביותר על שלחנם של חסידים ואנשי מעשה.

אחד השלבים במהלך הכנת ה'מעד', הוא טעימה תדירה של המשקה ההולך ומתסס, כדי לוודא שאינו מתוק מדי אך מאידך אינו תפל. לשם כך היו עושים שימוש בכלי המכונה 'צ'רפ'ק', מעין כף גדולת-ממדים באמצעותו היו טועמים. והיה אם ניכר היה שהמשקה מתוק מדי או להיפך, היו מאזנים את אחוזי הדבש והיין ומבשלים שוב, כך פעם אחר פעם.

משל נאה המשיל רבנו, בהשראת תהליך זה של ייצור ה'מעד'. אדם מזוג מים, מהל דבש וערבב, בישל וגם טעם, אבל משהו הפריע לו. המתקיות גרשה את פיו, העיקה עד כדי בחילה. ידע האיש את מלאכתו, והוסיף למזוג מעט מים. שוב בישל, ושוב טעם באמצעות ה'צ'רפ'ק'. אפס, גם הפעם היה המשקה מתוק מדי. לא אמר האיש נואש, והוסיף מידה נכבדה של מים. אולם אף לאחר הבישול הנוסף ולמרות ריבוי המים, עדיין היתה המתקיות מוגזמת.

הפשיל הלה שרוליו, ניגש לקדירה המבעעת ובידו קנקן מים נוסף, אך אז נוכח בכך אחד מידידיו ושלח את ידו לעצרו. 'מה לך כי תוסיף מים? הלא בסוף יהיה התוצר מים צלולים ולא מעד! טען בפניו, אולם הלה בז לטענה, חש שיועד הוא את אשר לפניו. הלא טעם הוא את התוצר, ועל העובדה שהמתקיות רחוקה מלהיות ערבה אין חולק.

'ראה נא', נתן בו חברו מבט מפוכח, 'שוטה שכמוך! הנך טועם שוב ושוב באמצעות אותו כלי, בו נותרה המתקיות מהבישול הראשון. נסה לטעום בעזרת כלי אחר, ותיוכח לדעת כי המתקיות מזמן פנה לה'.

כך, המתיק רבנו, משולים החסידים אשר טעמו טעמה של עבודת ה' וקרבתו, ולאחר זמן בטוחים הם כי המתקיות הרוחניות עודנה בתוקפה, וכי אין מה להמשיך ולעמול על כך.

אולם לא כן פני הדברים, התרה, משום שהמתקיות בה הם חשים מבוססת כל רגשות העבר, ההשגות שהיו מנת חלקם בשנים עברו והותירו את חותמם המתוק בנפשם. אך לא כן פני האמת, שהרי לאמתו של דבר אין להם אלא המתקיות כהוא זה, וכל מה שם חשים אינו קיים אלא הינו רק זכר למה שהיה לפני כן. אם ברצונם לחוש מתיקות אמיתית, פנימית, בעבודת הבורא, ואם כמהים הם להגיע למצב של 'קרבת אלוקים לי טוב' על כל המשמטע מכך, הבהיר רבנו, אין להם אלא לעמול על כך שוב וביתר שאת, כי האדם - לעמל יולד.